

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH
2019, tom 54, s. 81–100
<https://doi.org/10.7163/SOW.54.5>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

Partycypacja społeczna w rozwoju lokalnym na przykładzie gmin w Specjalnej Strefie Włączenia województwa zachodniopomorskiego

Social participation in local development on the example of municipalities in the Special Inclusion Zone of Zachodniopomorskie Voivodeship

Damian Mazurek

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN
ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa
d.mazurek@twarda.pan.pl

Zarys treści: Znaczenie społeczeństwa w kształtowaniu ładu przestrzennego jest coraz silniej akcentowane w badaniach, jak również w polityce lokalnej. Potencjał społeczny i jego znaczenie w rozwoju jest przedmiotem badań zarówno socjologów, jak i geografów. W artykule poruszone zostały kwestie relacji pomiędzy poziomem potencjału społecznego a stopniem zaangażowania społeczności lokalnych w rozwój. Dokonano także analizy wskazanych przez lokalne społeczności przedsięwzięć mających rozwiązać zdiagnozowane problemy. Wykorzystano dane dla gmin wskazanych jako obszary problemowe oraz zakwalifikowanych do tzw. Specjalnej Strefy Włączenia województwa zachodniopomorskiego, pochodzące z programów rewitalizacji. W analizie posłużono się także danymi statystycznymi z GUS w celu obliczenia syntetycznego wskaźnika potencjału społecznego. Wyniki wskazują, że na obszarach o niskim potencjale społecznym mieszkańcy zgłaszają wprawdzie więcej inicjatyw rewitalizacyjnych, ale ograniczają się do potrzeb związanych z infrastrukturą.

Słowa kluczowe: partycypacja społeczna, potencjał społeczny, rozwój lokalny, obszar zdegradowany, obszar rewitalizacji, Specjalna Strefa Włączenia, województwo zachodniopomorskie.

Wstęp

Rozwój lokalny opiera się na czynnikach endo- i egzogenicznych. W przypadku obszarów peryferyjnych pobudzenie potencjału wewnętrznego jest utrudnione. Poziom potencjału społecznego na tego typu obszarach jest niski, a peryferyjne położenie nie sprzyja rozwojowi. Kwalifikuje się je do obszarów problemowych, które mogą liczyć na dodatkowe formy wsparcia z zewnątrz w postaci dotacji w ramach różnego rodzaju programów (Fundusz Spójności UE, programy rewitalizacji itp.). Umożliwiają one samorządom terytorialnym finansowanie zadań, na które środki własne są niewystarczające. Z jednej strony pozwala to na spowolnienie bądź zahamowanie dywergencji rozwojowej w regionie, z drugiej zaś środki te mogą być niewystarczające, by możliwe było uruchomienie procesów rozwojowych. W celu lepszej

alokacji środków stworzone zostały lokalne programy rewitalizacji (LPR), które powstają przy pełnym zaangażowaniu samorządu, mieszkańców, jak też pozostałych grup interesariuszy: przedsiębiorców, inwestorów, stowarzyszeń, lokalnych instytucji i innych. Planowanie rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem wspólnej przestrzeni lokalnej, ma na celu zwiększenie efektywności wykorzystywania zewnętrznych środków finansowych.

Celem artykułu jest ocena partycypacji społecznej na obszarze Specjalnej Strefy Włączenia województwa zachodniopomorskiego oraz analiza korelacji zaangażowania społecznego w rozwój lokalny z poziomem potencjału społecznego. Postawiono hipotezę, że ludność na obszarach o niskim potencjale społecznym w mniejszym stopniu angażuje się w procesy tworzenia LPR i skupia się na doraźnych potrzebach, podczas gdy na obszarach o wyższym potencjale społecznym ludność jest silniej zaangażowana w działania prorozwojowe oraz wykazuje się większą kreatywnością w opracowywaniu rozwiązań problemów.

Definicje i przegląd literatury

Punktem wyjścia w rozważaniach na temat roli społeczeństwa w rozwoju lokalnym jest zdefiniowanie pojęcia rozwoju. Termin ten można opisać jako „cykl przemian, w którym następuje przechodzenie ze stanów lub form prostszych do bardziej złożonych, doskonalszych” (Serafin 2001, s. 85). Bardziej szczegółowym i jednocześnie trudnym do zdefiniowania pojęciem jest rozwój lokalny. W kontekście planowania rozwoju obszarów zdegradowanych jego lokalny charakter należy rozpatrywać w ujęciu celowym zaproponowanym przez Z. Chojnickiego i T. Czyż (za Noworól 2007). Podejście to (nazywane również celowo-aktywistycznym) „pozwała analizować rozwój jako ciąg zmian celowo ukierunkowanych poprzez uwarunkowania i czynniki prorozwojowe, prowadzące do zamierzonych stanów” (Noworól 2007, s. 13–14). Według P. Serafina (2001) rozwój lokalny jest pojęciem złożonym i obejmuje zmiany ilościowe i jakościowe na danym terytorium przy uwzględnieniu odpowiednio zhierarchizowanych potrzeb. Jednocześnie autor zauważa, że potrzeby lokalne są zmienne i istotne jest odpowiednie dostosowanie celów rozwoju lokalnego do tych zmian. Głównymi celami są: polepszenie standardu życia mieszkańców (Serafin 2001; Sekuła 2005; Psyk-Piotrowska 2011) oraz tworzenie sprzyjającego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości (Serafin 2001; Sekuła 2005).

Jednym z działań mającym na celu zainicjowanie procesów rozwojowych w skali lokalnej jest rewitalizacja. Zdefiniowaniem tego terminu zajmowali się głównie urbaniści, architekci i ekonomiści. Pojęcie rewitalizacji w literaturze pojawia się w kontekście odnowy miast – rewitalizacja nieruchomości (Belniak 2009), a także rewitalizacji miast (Lorens 2010; Strzelecka 2011). Przed uchwaleniem Ustawy o rewitalizacji w 2015 r., terminem „rewitalizacja” określano proces przeciwdziałający degradacji obszaru zurbanizowanego lub reakcją na kryzys (Strzelecka 2011). Przypisywano mu charakter partycypacyjny (proces prowadzony wspólnie przez samorząd i społeczeństwo). Pojęcie zdefiniowano ostatecznie w Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Według jej zapisów jest to „proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji” (Ustawa..., 2015). Rewitalizacja zakłada więc czynny udział mieszkańców oraz innych grup interesariuszy w procesie

tworzenia dokumentu LPR. Można przyjąć założenie, że mieszkańcy obszarów o wyższym potencjale społecznym, będą bardziej zaangażowani w ten proces. Potencjał społeczny jest bowiem ważnym czynnikiem napędzającym rozwój (Jastrzębska i Lechwar 2009).

Obszar rewitalizacji należy rozpatrywać w kategoriach obszaru problemowego. Badaniami nad obszarami problemowymi jako pierwszy kompleksowo zajmował się A. Kukliński (1983), który dokonał kategoryzacji tych obszarów, dzieląc je na: ludnościowe, rolnicze, zachowań aspołecznych, w zakresie zdrowotności oraz ekologicznego zagrożenia. W ostatnich latach pojawia się coraz więcej opracowań dotyczących obszarów problemowych w skali kraju, np.: J. Bański (1999a, 2002, 2004), G. Węclawowicz i in. (2006); obszarów strategicznej interwencji (OSI): Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (2011), A. Wojewódzka-Wiewiórska (2015), P. Śleszyński i in. (2017). Delimitację obszarów problemowych w rolnictwie Polski opracował J. Bański (1999b). Dominowały opracowania w skali regionalnej (obszary problemowe Małopolski, województwa mazowieckiego) lub krajowej. Obszary problemowe w skali lokalnej utożsamia się przede wszystkim z obszarami rewitalizacji (Śleszyński i in. 2017). Badania na tym poziomie przestrzennym prowadzili m.in. H. Zaniewska i in. (2010), P. Śleszyński (2010) i M. Górczyńska (2013). Autorzy podejmowali tematykę obszarów miejskich, silnie zurbanizowanych, a także terenów popegeerowskich.

Proces rewitalizacji, poza poprawą sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów zdegradowanych, zakłada również poprawę ładu przestrzennego. Kształtowanie ładu przestrzennego w skali lokalnej ma na celu poprawę w następujących aspektach: społecznym, ekonomicznym, ekologicznym (w Ustawie: środowiskowym), funkcjonalnym i estetycznym (w Ustawie: przestrzenno-funkcjonalnym i technicznym). W Ustawie pominięty jest jedynie aspekt kulturowy, który także może stanowić element procesu rewitalizacji i zaliczać się do różnych aspektów życia: na przykład rewitalizacja zabytkowego kościoła może świadczyć o poprawie ładu w aspekcie estetycznym, jak też kulturowym. Ład kulturowy jest bowiem rozumiany jako szacunek do dziedzictwa kulturowego, zabytków i innych dóbr kultury (Woźniak 2015). Według Ustawy przykład ten wpisuje się w aspekt techniczny – jako poprawa stanu technicznego obiektu. Niemniej jednak wszystkie aspekty ładu przestrzennego znajdują odzwierciedlenie w przedsięwzięciach rewitalizacyjnych. Przedsięwzięcia te, według zapisów Ustawy, mogą być zgłaszane przez interesariuszy, którzy uczestniczą również w procesie delimitacji obszaru rewitalizacji. Zgłaszane przedsięwzięcia rewitalizacyjne świadczą o aktywności społeczeństwa oraz o jego świadomości w kontekście potrzeby poprawy ładu przestrzennego.

Kontekst partycypacji społecznej w rozwoju lokalnym był szeroko poruszany w dyskursie naukowym. Koncepcja partycypacji społecznej w rozwoju ma swoje korzenie w Stanach Zjednoczonych, gdzie w latach 30. XX wieku rozwinęła się idea *community development* (Kaleta 2007). Idea ta miała przede wszystkim wymiar praktyczny i charakteryzowała się działaniem na rzecz swojego terytorium, konkretnymi aktywnościami związanymi z potrzebami tychże społeczności. Przedmiotem badań naukowców była rola partycypacji społecznej w rozwoju w szerokim znaczeniu tego zagadnienia (White 2011). Podejmowano także badania nad rolą kapitału społecznego w procesach rozwojowych o znaczącym udziale społeczności lokalnych (Thlon red. 2015). Aktywizacja społeczności lokalnych była tematem poruszonym także przez socjologów (np. Idziak 2003; Psyk-Piotrowska 2011). Autorzy skupiali się na rozwoju wiejskich obszarów problemowych, np. gminy Malechowo w województwie zachodniopomorskim (Idziak 2003) czy terenów popegeerowskich (Psyk-

-Piotrowska 2011). Literatura przedmiotu odnosi się także do roli partycypacji społecznej w rozwoju obszarów wiejskich (Pawlewicz i in. 2010; Białobrzeska i in. 2016).

Obecnie coraz większe znaczenie zyskują badania, w których metody uwzględniają możliwość zaangażowania lokalnych interesariuszy już na etapie procesu badawczego. Kształtowanie ładu przestrzennego w skali lokalnej przy udziale mieszkańców nawiązuje do nowych koncepcji badawczych o charakterze aplikacyjnym. Jedną z nich jest *geodesign*, który bazuje na wiedzy geograficznej i partycypacji interesariuszy w zbadaniu obszaru i w dalszym planowaniu jego rozwoju. Jest to koncepcja związana z planowaniem przestrzennym, integrująca podejścia badawcze geografii i dyscyplin o profilu praktycznym (Steinitz 2012). Pojęcie to określane jest także metodą planowania i projektowania (Flaxman 2010) bądź jako planowanie terytorium lub krajobrazu (Miller 2012). W literaturze można spotkać wiele definicji odnoszących się do typowo technicznych walorów koncepcji (Goodchild 2010; Warren-Kretzschmar i in. 2012; Luc i in. 2016). Inni autorzy traktują ten termin szerzej, dostrzegając potencjał zarówno narzędzi, jak też samych metod i założeń badawczych (np. Steinitz 2012; Campagna i in. 2016). Próbę zestawienia wszystkich definicji i przedstawienia jednej syntetycznej podjął Steinitz (2012). Odwołując się do jego rozważań, *geodesign* można zdefiniować jako koncepcję badawczą zakładającą identyfikację problemów danego obszaru i wypracowanie rozwiązań w sposób interdyscyplinarny i partycypacyjny. Proces ten powinien dążyć do poprawy ładu przestrzennego i długofalowego rozwoju obszaru. Założeniem takiego podejścia jest poprawa jakości badań o charakterze aplikacyjnym poprzez dokładniejsze poznanie lokalnych problemów i potrzeb. Dokonanie tego możliwe jest dzięki zaangażowaniu w proces badawczy osób związanych z analizowanym obszarem.

Przykładem wyżej opisanego podejścia w planowaniu strategicznym są lokalne oraz gminne programy rewitalizacji. Głównym celem programów, jak wynika z Ustawy... (2015), jest poprawa ładu społecznego, który wpływa na jakość życia mieszkańców (Mazurek 2010). Pozostałe aspekty są również uwzględnione w procesie delimitacji obszarów zdegradowanych, jak też mogą być elementem zgłaszanych przedsięwzięć. Dokumenty te stanowią podstawę do aplikowania o środki zewnętrzne na konkretne cele. Przyznane środki finansowe mogą być przeznaczone na działania wskazane przez interesariuszy, którzy w procesie delimitacji obszaru rewitalizacji wskazują główne problemy. Udział w procesie delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji zapewnia interesariuszom¹ art. 3 pkt 2 oraz rozdział 2 Ustawy... (2015).

Lokalne problemy i możliwości ich rozwiązania najlepiej znają sami mieszkańcy. Społeczności lokalne same w sobie stanowią endogeniczny potencjał, który odpowiednio wykorzystany, może przełożyć się na wymierne efekty. Niektóre problemy dotyczą jednak samych społeczności, więc pobudzenie takiego potencjału może być trudne. Ludność na obszarach problemowych, takich jak tereny popegeerowskie, wyludniające się, starzejące się bądź borykające się z różnych przyczyn z patologiami społecznymi, nie bę-

¹ Interesariuszami, wedle zapisów Ustawy (art. 2, pkt 2), mogą być: 1) mieszkańcy obszaru rewitalizacji oraz właściciele, użytkownicy rzeczy nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami znajdującymi się na tym obszarze, w tym spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe i stowarzyszenia budownictwa społecznego; 2) mieszkańcy gminy inni niż wymienieni w pkt. 1; 3) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność gospodarczą; 4) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność społeczną, w tym organizacje pozarządowe i grupy nieformalne; 5) jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne; 6) organy władzy publicznej; 7) podmioty, inne niż wymienione w pkt. 6, realizujące na obszarze rewitalizacji uprawnienia Skarbu Państwa.

dzie potrafiła poprawnie zidentyfikować potencjałów wewnętrznych swojego otoczenia i odpowiednio ich wykorzystać. Identyfikacja problemów społecznych jest głównym kryterium delimitacji obszarów rewitalizacji, wobec czego pobudzenie i rozwój potencjału społecznego powinno być w tym przypadku najistotniejsze.

Proces rewitalizacji ma uwzględniać projekty zaproponowane przez interesariuszy w drodze konsultacji społecznych. Źródłem finansowania tych inicjatyw są dwa fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejski Fundusz Spójności (EFS). W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego (RPO WZ) 2014–2020 priorytetowe znaczenie odgrywają obszary popegeerowskie. Działania w ramach regionalnych programów operacyjnych uwzględniają ogólnoswiatowy trend zapobiegania pogłębianiu się nierówności społecznych i marginalizacji społecznej, o którym pisała E. Psyk-Piotrowska (2011). Innym tematem jest skuteczność tych działań, nad którą autor nie podejmuje rozważań. Jednakże z punktu widzenia społeczności, które są dotknięte ubóstwem i wykluczeniem społecznym, wsparcie w postaci celowych dotacji wydaje się nieocenione.

Metody i materiały źródłowe

Proces badawczy polegał na skompletowaniu dokumentacji w postaci lokalnych oraz gminnych programów rewitalizacji (tabela 1) i zestawieniu, na ich podstawie, danych dotyczących partycypacji społecznej podczas delimitacji obszarów rewitalizacji. Jako źródło danych mogły posłużyć jedynie programy uchwalone bądź przedstawione do konsultacji społecznych (stan na 16.05.2018 r.). Przeanalizowano łącznie 54 gminy: 30 gmin miejsko-wiejskich, 21 wiejskich i 3 miejskie.

Pierwsza część badania polegała na ocenie zasadności sugerowanych przez mieszkańców rozwiązań w kontekście wskazanych przez nich problemów. Dokonano zestawienia zaproponowanych rozwiązań, dzieląc je na 9 kategorii, które przyporządkowano do wskazywanych problemów podzielonych na 4 kategorie (tabela 2). Następnie obliczono wskaźniki korelacji pomiędzy liczbą zidentyfikowanych problemów i liczbą wskazanych rozwiązań (propozycje rozwiązań zsumowano w obrębie grup A, B, C i D). W badaniach nie uwzględniono problemów administracyjno-prawnych (wskazano je w 4 gminach).

Następnie poddano ocenie stopień zaangażowania mieszkańców w proces rewitalizacji w kontekście rzeczywistego potencjału społecznego gmin. Analizy dokonano poprzez obliczenie korelacji syntetycznego wskaźnika potencjału społecznego z liczbą zaproponowanych rozwiązań na 1000 mieszkańców obszaru rewitalizacji (OR).

Do obliczenia syntetycznego wskaźnika potencjału społecznego badanych gmin zastosowano następujące dane statystyczne za 2016 r. (Bank Danych Lokalnych, 2016):

- wskaźnik przedsiębiorczości – osoby fizycznie prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności (stymulanta),
- udział radnych z wyższym wykształceniem w liczbie radnych ogółem (stymulanta),
- wymeldowania ogółem na 1000 ludności (destymulanta),
- wskaźnik obciążenia demograficznego – ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (destymulanta),
- liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej ogółem na 1000 mieszkańców gminy (destymulanta).

Tabela 1. Gminy ujęte w analizie i wykaz programów rewitalizacji

Lp.	Gmina	Nazwa dokumentu	Lata obowiązywania	Rodzaj gminy
1	Barwice	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Barwice na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
2	Biały Bór	<i>Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Biały Bór</i>	2017-	miejsko-wiejska
3	Borne Sulinowo	<i>Program Rewitalizacji Gminy Borne Sulinowo na lata 2016–2026</i>	2016–2026	miejsko-wiejska
4	Brojce	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Brojce na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
5	Brzeżno	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Brzeżno na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
6	Cedynia	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Cedynia na lata 2017–2023 (Projekt)</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
7	Chociwel	<i>Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Chociwel na lata 2017–2026</i>	2017–2026	miejsko-wiejska
8	Choszczno	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Choszczno na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
9	Człopa	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Człopa do roku 2023</i>	2018–2023	miejsko-wiejska
10	Darłowo (miasto)	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Darłowo na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejska
11	Darłowo (wiejska)	<i>Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Darłowo na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
12	Dobra	<i>Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Dobra na lata 2016–2023</i>	2016–2023	miejsko-wiejska
13	Dobrzany	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Dobrzany na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
14	Drawno	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Drawno na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
15	Gryfice	<i>Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Gryfice na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
16	Grzmiąca	<i>Lokalny Program Rewitalizacji gminy Grzmiąca na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
17	Ińsko	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Ińsko na lata 2018–2028</i>	2018–2028	miejsko-wiejska
18	Kalisz Pomorski	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Kalisz Pomorski</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
19	Karlino	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Karlino na lata 2010–2020</i>	2010–2020	miejsko-wiejska
20	Karnice	<i>Lokalny Program Rewitalizacji gminy Karnice na lata 2017–2023 (Projekt)</i>	2017–2023	wiejska
21	Kozielice	<i>Lokalny Program Rewitalizacji gminy Kozielice na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
22	Lipiany	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Lipiany na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
23	Łobez	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Łobez na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
24	Malechowo	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Malachewo na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
25	Manowo	<i>Lokalny Program Rewitalizacji gminy Manowo na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
26	Mieszkowice	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Mieszkowice na lata 2017–2023 (Projekt)</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
27	Mirosławiec	<i>Pobra przestrzeń- Plan Rewitalizacji dla Gminy i Miasta Mirosławiec na lata 2017–2024</i>	2017–2024	miejsko-wiejska

28	Moryń	<i>Lokalny Program Rewitalizacji gminy Moryń na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
29	Ostrowice	<i>Lokalny Program Rewitalizacji gminy Ostrowice na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
30	Pelczyce	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Pelczyce na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
31	Płoty	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Płoty na lata 2010–2020</i>	2010–2020	miejsko-wiejska
32	Polanów	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Polanów na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
33	Połczyn-Zdrój	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Połczyn-Zdrój na lata 2017–2020</i>	2017–2020	miejsko-wiejska
34	Postomino	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Postomino na lata 2016–2025</i>	2016–2025	wiejska
35	Przelewice	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Przelewice do roku 2023</i>	2018–2023	wiejska
36	Przybiernów	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Przybiernów na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
37	Recz	<i>Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Recz na lata 2017–2022</i>	2017–2022	miejsko-wiejska
38	Rymań	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Rymań na lata 2016–2023</i>	2016–2023	wiejska
39	Sławno	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Sławno na lata 2016–2023</i>	2016–2023	wiejska
40	Suchań	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Suchań na lata 2016–2022</i>	2016–2022	miejsko-wiejska
41	Szczecinek (miasto)	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Szczecinek</i>	2018–2023	miejska
42	Szczecinek (wiejska)	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Szczecinek na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
43	Świdwin	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Świdwin na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
44	Świerzno	<i>Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Świerzno do 2023 roku</i>	-2023	wiejska
45	Świeszyno	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Świeszyno do roku 2022</i>	2017–2022	wiejska
46	Trzcieńsko-Zdrój	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Trzcieńsko-Zdrój na lata 2014–2020</i>	2014–2020	miejsko-wiejska
47	Tychowo	<i>Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Tychowo na lata 2016–2023</i>	2016–2023	miejsko-wiejska
48	Wałcz (miasto)	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Wałcz</i>	2017-	miejska
49	Wałcz (wiejska)	<i>Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Wałcz na lata 2017–2025</i>	2017–2025	wiejska
50	Węgorzyno	<i>Lokalny Program Rewitalizacji gminy Węgorzyno na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
51	Widuchowa	<i>Lokalny Program Rewitalizacji dla gminy Widuchowa na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
52	Wierzchowo	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Wierzchowo na lata 2017–2023</i>	2017–2023	wiejska
53	Wolin	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Wolin na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska
54	Złocieniec	<i>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Złocieniec na lata 2017–2023</i>	2017–2023	miejsko-wiejska

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Zidentyfikowane problemy i rozwiązania wskazane przez mieszkańców

Problemy zidentyfikowane przez mieszkańców	Rozwiązania wskazane przez mieszkańców w poszczególnych kategoriach	
Gospodarcze	działania promocyjne i budowanie tożsamości lokalnej	A
	działania zachęcające inwestorów	
	współpraca z podmiotami	
	aktywizacja przedsiębiorczości	
Społeczne	aktywizacja społeczności i edukacja	B
	pomoc społeczna i bezpieczeństwo	
Środowiskowe	działania na rzecz poprawy środowiska naturalnego i atrakcyjności miejsca	C
Przestrzenno-funkcjonalne i techniczne*	poprawa dostępności transportowej (z chodnikami i szlakami rowerowymi włącznie)	D
	inwestycje infrastrukturalne (z wyłączeniem infrastruktury transportowej)	

*Problemy przestrzenno-funkcjonalne i techniczne połączono w jedną kategorię w celu przyporządkowania propozycji rozwiązań dotyczących zagadnień powiązanych z obiema kategoriami.

Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.

Wskaźnik syntetyczny potencjału społecznego obliczono na podstawie poniższych wzorów (Pluta 1977).

Standaryzacja danych:

$$y'_s = \frac{y_j}{\max y_j}, \quad j' \in S, j = 1, 2, \dots, n$$

$$y'_d = \frac{\min y_j}{y_j}, \quad j' \in D, j = 1, 2, \dots, m$$

gdzie:

y'_s – wartość stymulaty po standaryzacji

y'_d – wartość destymulaty po standaryzacji

y_{ij} – wartość wskaźnika w j-tej jednostce przestrzennej

$\max y_{ij}$ – najwyższa wartość wskaźnika

$\min y_{ij}$ – najniższa wartość wskaźnika

Obliczanie wskaźnika sumarycznego:

$$S_i = \sum_j^n y'_s + \sum_{j=1}^m y'_d$$

Obliczanie wskaźnika sumarycznego unormowanego:

$$S_j^n = \frac{\sum_j^n y'_s + \sum_{j=1}^m y'_d}{n + m}$$

gdzie:

$n + m$ – liczba stymulant i destymulant.

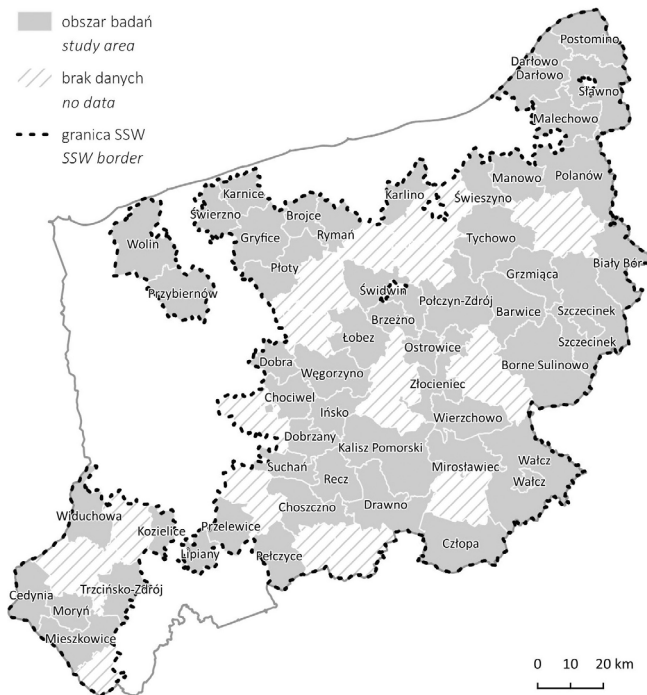

Dodatkowo, na potrzeby charakterystyki obszaru badań, z programów rewitalizacji pozyskano dane dotyczące:

- udziału powierzchni OR w powierzchni gminy,
- liczby OR,
- udziału liczby mieszkańców OR w liczbie mieszkańców gminy.

Obszar badań. Potencjały rozwojowe i problemy wewnętrzne w opinii mieszkańców.

Analizowany obszar liczy 54 gminy województwa zachodniopomorskiego (ryc. 1) objęte granicami Specjalnej Strefy Włączenia (SSW). SSW obejmuje łącznie 70 gmin – 3 gminy miejskie, 31 gmin wiejskich i 36 gmin miejsko-wiejskich. Jednakże z powodu braku części uchwalonych LPR możliwe było przeanalizowanie 77% gmin ujętych w SSW. Obszar badań obejmuje głównie obszary wiejskie (94,5%), w tym gminy wiejskie i gminy miejsko-wiejskie. Obszar SSW zalicza się do obszarów priorytetowych w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Zachodniopomorskiego 2014–2020 w kontekście wsparcia w ramach LPR (*Zasady... 2017*). W dokumencie *Zasady... (2017)* dokonano podziału gmin na 3 typy: A – gminy o najmniejszym potencjale rozwojowym, położone na terenie SSW; B – pozostałe gminy położone na terenie SSW (poza typem A); C – gminy położone poza

Ryc. 1. Obszar badań
Źródło: opracowanie własne.
Study area
Source: own elaboration.

Tabela 3. Udział procentowy gmin SSW, z których pozyskano dane

	Identyfikacja problemów	Identyfikacja potencjałów	Wskazanie rozwiązań	Powierzchnia obszaru rewitalizacji (OR)	Udział liczby ludności gminy w OR
Udział procentowy gmin objętych badaniem [%]	85	54	69	80	81

Źródło: opracowanie własne.

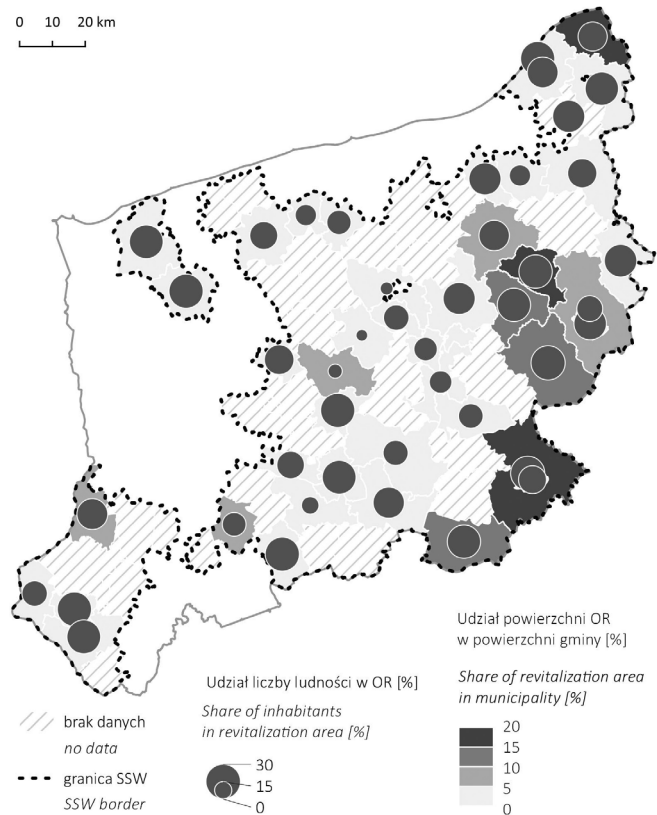
terenem SSW. Na potrzeby niniejszego badania zrezygnowano z przedstawionego podziału i analizowano gminy zależnie od wyników badań potencjału społecznego, wykonanych przez autora.

Analizowany obszar jest oddalony od dużych miast, więc określany jest mianem peryferyjnego (Śleszyński 2014; Śleszyński i in. 2017). Słaba dostępność czasowa przekłada się na coraz większą dywergencję rozwoju. Między innymi ten czynnik spowodował, że badany teren znajduje się wśród obszarów problemowych województwa zachodniopomorskiego (Śleszyński i in. 2017). Największym skupiskiem gmin z koncentracją problemów społecznych lub ekonomicznych oraz społecznych i ekonomicznych charakteryzuje się centralna i wschodnia część województwa zachodniopomorskiego (Śleszyński i in. 2017).

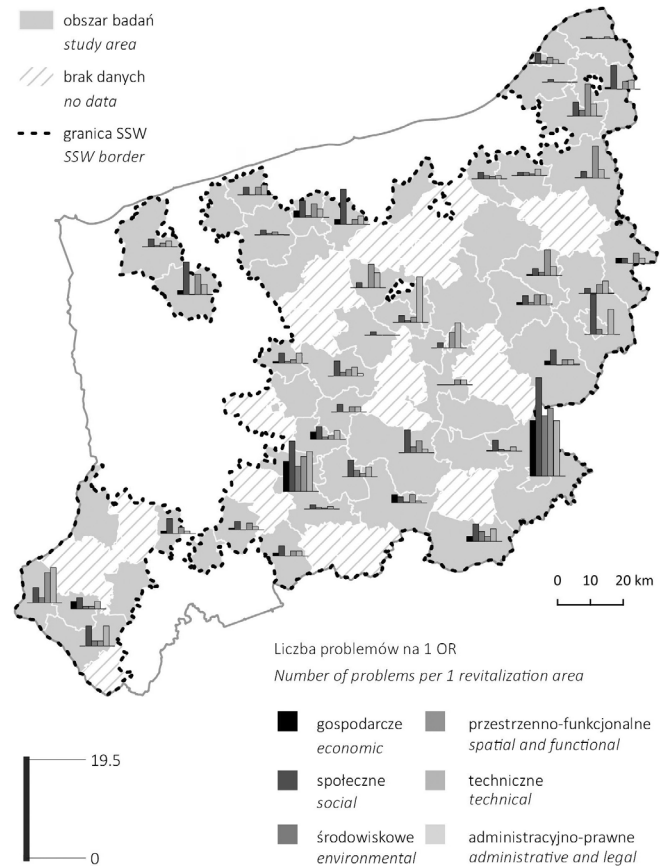
W 85% gmin zidentyfikowane zostały problemy lokalne, lecz jedynie w 69% gmin wskazano rozwiązania tychże problemów. Świadomość mocnych stron swojego terytorium również nie jest wysoka (w 54% gmin wskazano potencjały endogeniczne). Z kolei dane dotyczące powierzchni obszaru rewitalizacji (OR) i udziału liczby ludności gminy w OR możliwe były do pozyskania z odpowiednio 80 i 81% gmin.

Obszary rewitalizacji zostały wyznaczone zgodnie z wytycznymi ustawowymi (według nich obszar nie może przekraczać 20% powierzchni gminy i może obejmować maksymalnie 30% ludności gminy). Średni udział obszaru rewitalizacji w powierzchni gminy na badanym obszarze wyniósł 4,3%, natomiast udział ludności – 24,9%. Łącznie w 81% badanych gmin liczba ludności objęta obszarem rewitalizacji wyniosła 98 638 osób. Przestrzenne zróżnicowanie wskaźników udziału powierzchni OR i liczby ludności w OR zaprezentowano na mapie (ryc. 2). Największym udziałem powierzchni OR w powierzchni gminy charakteryzuje się wschodnia część województwa. Trzy gminy: Grzmiąca, Postomino i Wałcz (wiejska) wykorzystały niemal w pełni nałożone przez Ustawę kryterium. Z kolei w aż 16 gminach udział ten wyniósł poniżej 1%. Natomiast udział liczby ludności w OR nie osiągnął 20% w 7 z 44 gmin.

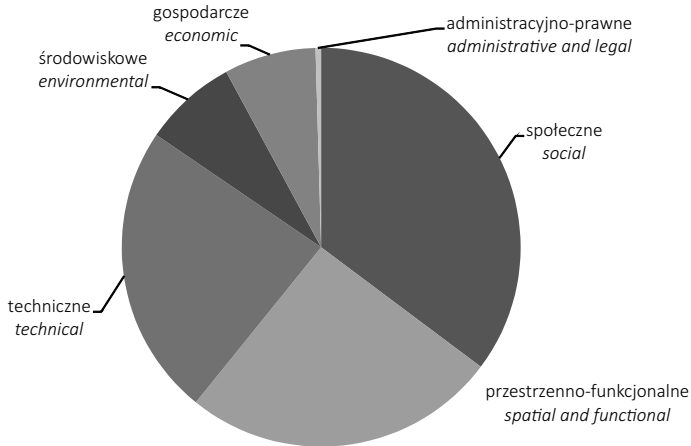
Badany obszar charakteryzuje się wysokim stopniem degradacji i peryferyzacji. Największą liczbę problemów w przeliczeniu na 1 OR wskazano w mieście Wałcz (ryc. 3). Dominują tam problemy społeczne. Podobna sytuacja występuje w większości gmin. Dość często wskazywane były również problemy przestrzenno-funkcjonalne i problemy techniczne (ryc. 4). Dotyczyły one przede wszystkim złego stanu dróg, chodników, budynków, braku zagospodarowania terenów rekreacyjnych bądź niektórych obiektów. W czterech gminach wskazywano na problemy administracyjno-prawne (Barwice, Borne Sulinowo, Szczecinek – gmina wiejska, Węgorzyno). W 17 gminach (z 46, które wskazały problemy występujące na badanych obszarach) nie wskazano żadnych problemów środowiskowych. W pozostałych gminach stanowią one łącznie taki sam odsetek jak problemy gospodarcze. Można wnioskować, że mieszkańcy koncentrowali się na problemach bezpośrednio ich dotyczących. Sfera gospodarcza, stan środowiska czy bariery administracyjne są kwestiami drugorzędnymi dla społeczności badanych gmin.

Ryc. 2. Udział powierzchni obszaru rewitalizacji (OR) w powierzchni gminy i udział liczby ludności zamieszkałej w OR w liczbie ludności gminy w %.
 Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.
Share of revitalization area (OR) in municipality' area and share of population of OR in the municipality' population in %
 Source: own elaboration based on revitalization programs.

Ryc. 3. Identyfikacja problemów na obszarach rewitalizacji (OR)
 Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.
Identification of problems in revitalization areas (OR)
 Source: own elaboration based on revitalization programs.

Ryc. 4. Struktura zidentyfikowanych problemów

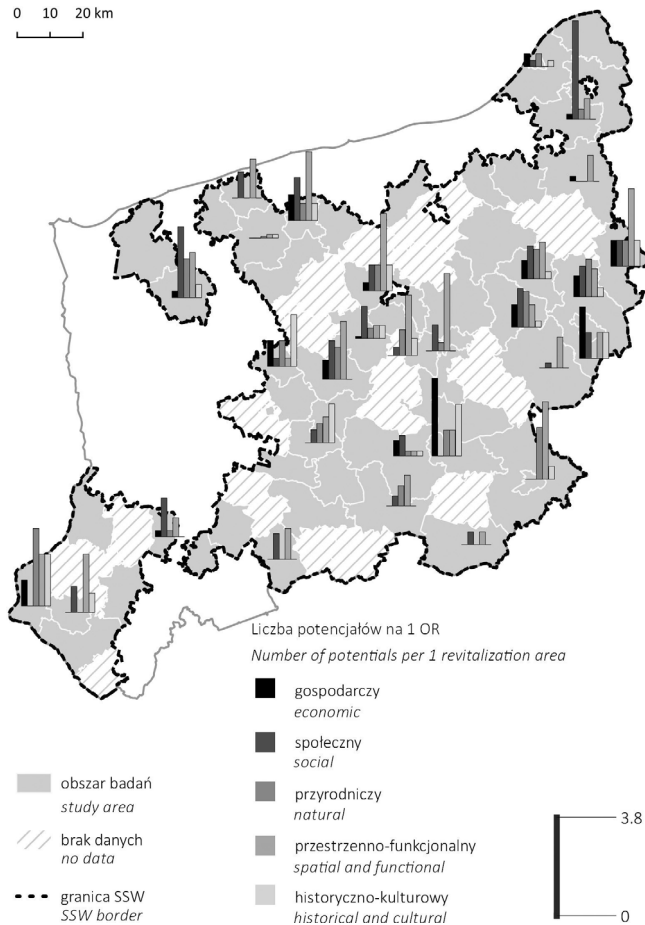
Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.

Share of identified problems

Source: own elaboration based on revitalization programs.

Identyfikacja potencjałów endogenicznych obszaru nie stanowiła dla mieszkańców priorytetu. Należy dodać, że ten etap pracy nad strategią rozwoju obszarów zdegradowanych w ramach LPR nie był wykorzystany w wielu gminach. Jedynie w 54% gmin wskazano mocne strony obszaru wymagającego rewitalizacji. Najczęściej były one związane z potencjałem przestrzenno-funkcjonalnym, następnie ze społecznym. Pod względem liczby zidentyfikowanych potencjałów ogółem najwyższym wynikiem może „pochwalić się” gmina wiejska Szczecinek. Z kolei w kwestii potencjału gospodarczego najwyższe wyniki uzyskały gminy: miasto Szczecinek oraz Złocieniec. Wysokim potencjałem społecznym w opinii mieszkańców odznacza się gmina Malechowo oraz gmina Przybiernów. Wyssokie walory przyrodnicze wyróżniono w gminie Cedynia oraz mieście Wałcz. W przypadku tych potencjałów zauważalne są wysokie dysproporcje pomiędzy wymienionymi gminami a pozostałymi jednostkami. Mniejsze różnice widoczne są na przykładzie dwóch ostatnich potencjałów: przestrzenno-funkcjonalnego i historyczno-kulturowego. Wyniki analizy przedstawiono na mapie (ryc. 5).

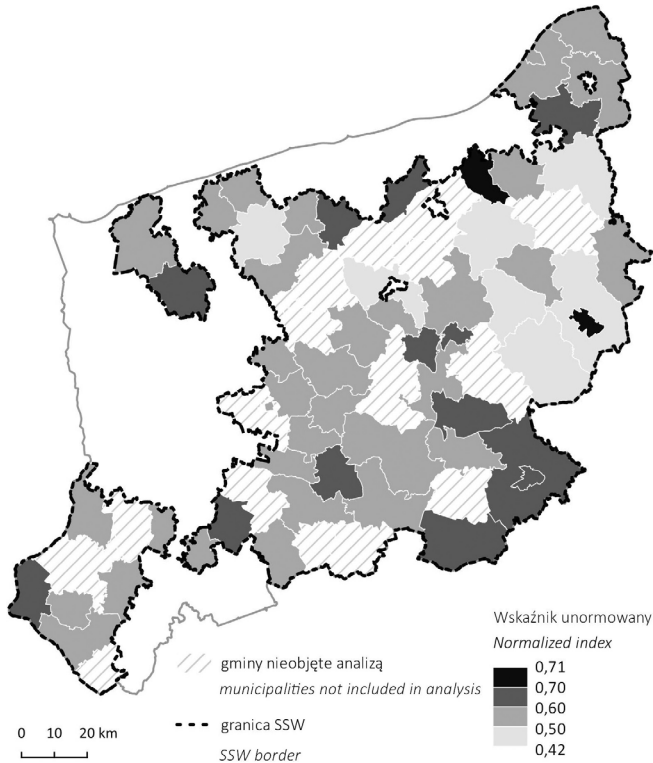
Identyfikacja potencjałów endogenicznych na obszarach zdegradowanych, jak pisano we wstępie, może być trudna. Tereny zdegradowane należy jednak rozpatrywać jako potencjalne tereny do zagospodarowania. Są to tereny o pewnej wartości inwestycyjnej, które – odpowiednio zaadaptowane – mogą zacząć się rozwijać. W przypadku terenów popegeerowskich sytuacja jest o tyle trudna, że potencjał społeczny jest niewystarczający. Mieszkańcy często wskazywali na problem migracji wykształconych młodych ludzi do miast, a nawet za granicę. Starzejące się społeczeństwo, bezradność, ubóstwo i inne problemy społeczne skutecznie zniechęcają ludność do podjęcia oddolnej inicjatywy. Istotnym czynnikiem rozwoju w przypadku tego typu obszarów jest zewnętrzny bodziec aktywizujący społeczeństwo i ukazujący potencjał drzemący w ludziach, kulturze oraz niewykorzystanej przestrzeni. Istotne jest także odpowiednie zidentyfikowanie problemów, których miejscowa ludność często nie dostrzega. Inicjatywy realizowane w ramach

Ryc. 5. Identyfikacja potencjałów na obszarach rewitalizacji
Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.
Identification of potentials in revitalization areas
Source: own elaboration based on revitalization programs.

programów rewitalizacji, angażujące społeczności lokalne do działania, pokazują, że część społeczeństwa chce wpływać na rozwój swojej gminy. Zasadnym jest jednak postawienie pytania, czy społeczność niedoświadczona w tego typu przedsięwzięciach w odpowiedni sposób wykorzysta daną pomoc.

Obliczony wskaźnik potencjału społecznego (ryc. 6) pokrywa się w dużej mierze z obrazem widocznym na rycinie 3 i 5. Gminy o wyższym potencjale społecznym charakteryzują się wyższymi wskaźnikami, z nielicznymi wyjątkami, zidentyfikowanych potencjałów i problemów. Mieszkańcy tych gmin są świadomi problemów, lecz również mocnych stron swojego miejsca zamieszkania. Dotyczy to głównie gmin położonych blisko ośrodków miejskich lub miast. Wyjątki stanowią gminy Szczecinek i Świdwin, gdzie powyższe wskaźniki są wysokie przy jednocześnie stosunkowo niskim potencjale społecznym.

Ryc. 6. Unormowany wskaźnik sumaryczny potencjału społecznego w badanych gminach
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL (2016).

Normalized summarized index of social potential in examined municipalities

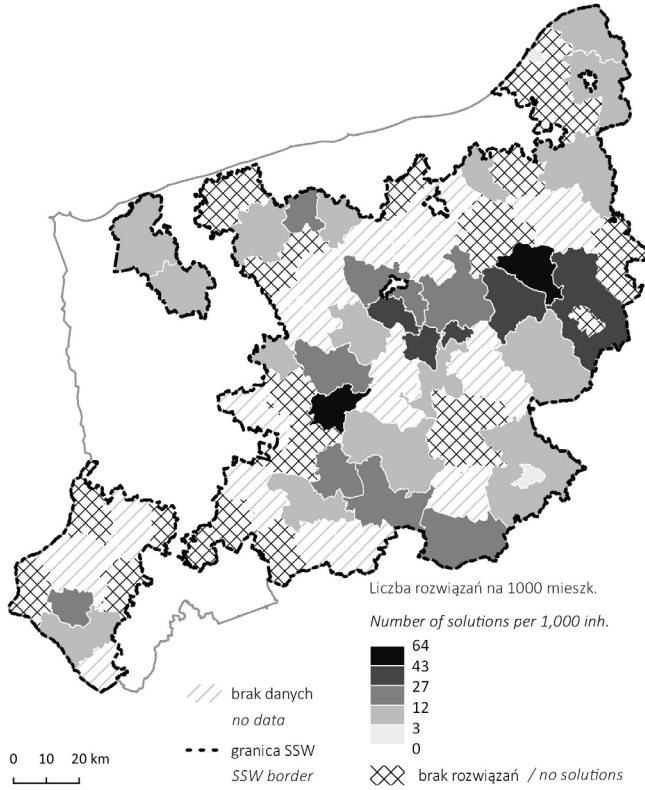
Source: own elaboration based on statistical data from Local Data Bank (2016).

Ocena partycypacji społecznej w planowaniu strategicznym

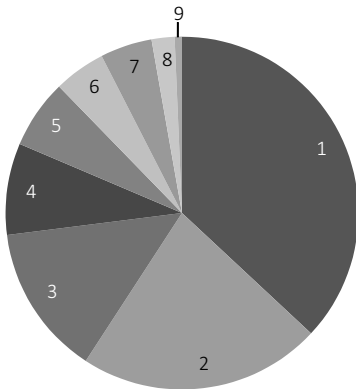
Oceny zaangażowania społeczeństwa w rozwój lokalny dokonano poprzez analizę liczby zaproponowanych rozwiązań ogółem według przyjętych kategorii. Następnie obliczono wskaźnik korelacji pomiędzy liczbą zaproponowanych rozwiązań na 1000 mieszkańców OR a syntetycznym wskaźnikiem potencjału społecznego.

Pod względem liczby zaproponowanych rozwiązań na 1000 mieszkańców (ryc. 7) wyróżnia się gmina Iłsko, a także gminy: Grzmiąca, Szczecinek – gmina wiejska, Brzeżno i Ostrowice. Pozostałe gminy wyraźnie odstają od wyżej wymienionych. Wskaźnik ten wyraźnie nie jest skorelowany z potencjałem społecznym przedstawionym na rycinie 6. W strukturze zaproponowanych rozwiązań (ryc. 8) dominują te z grupy „inwestycje infrastrukturalne (z wyłączeniem infrastruktury transportowej)”. Na drugim miejscu pod tym względem znajdują się propozycje zakwalifikowane do kategorii „aktywizacja społeczności i edukacja”. Mieszkańcy zgłaszali również wiele pomysłów dotyczących poprawy dostępności transportowej, które w zestawieniu znajdują się na trzecim miejscu.

Kolejny etap badania polegał na analizie korelacji pomiędzy poszczególnymi kategoriami wskazanych rozwiązań (A, B, C i D) i grupami problemów zidentyfikowanych

Ryc. 7. Identyfikacja rozwiązań wskazanych przez mieszkańców
Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.
Identification of solutions indicated by inhabitants
Source: own elaboration based on revitalization programs.

Ryc. 8. Struktura wskazanych przez mieszkańców rozwiązań w gminach ogółem

1 – inwestycje infrastrukturalne z wyłączeniem infrastruktury transportowej, 2 – aktywizacja społeczności i edukacja, 3 – poprawa dostępności transportowej z chodnikami i szlakami rowerowymi włącznie, 4 – działania na rzecz poprawy środowiska naturalnego i atrakcyjności miejsca, 5 – pomoc społeczna i bezpieczeństwo, 6 – działania promocyjne i budowanie tożsamości lokalnej, 7 – aktywizacja przedsiębiorczości, 8 – działania zachęcające inwestorów, 9 – współpraca z podmiotami
Źródło: opracowanie własne na podstawie programów rewitalizacji.

Structure of solutions indicated by inhabitants in all municipalities
1 – infrastructural investments excluding transport infrastructure, 2 – activation and education, 3 – improving transport accessibility including pavements and cycle routes, 4 – activities for improving natural environment and attractiveness of the place, 5 – social assistance and safety, 6 – promotional activities and building local identity, 7 – entrepreneurship activation, 8 – activities encouraging investors, 9 – cooperation with entities

Source: own elaboration based on revitalization programs.

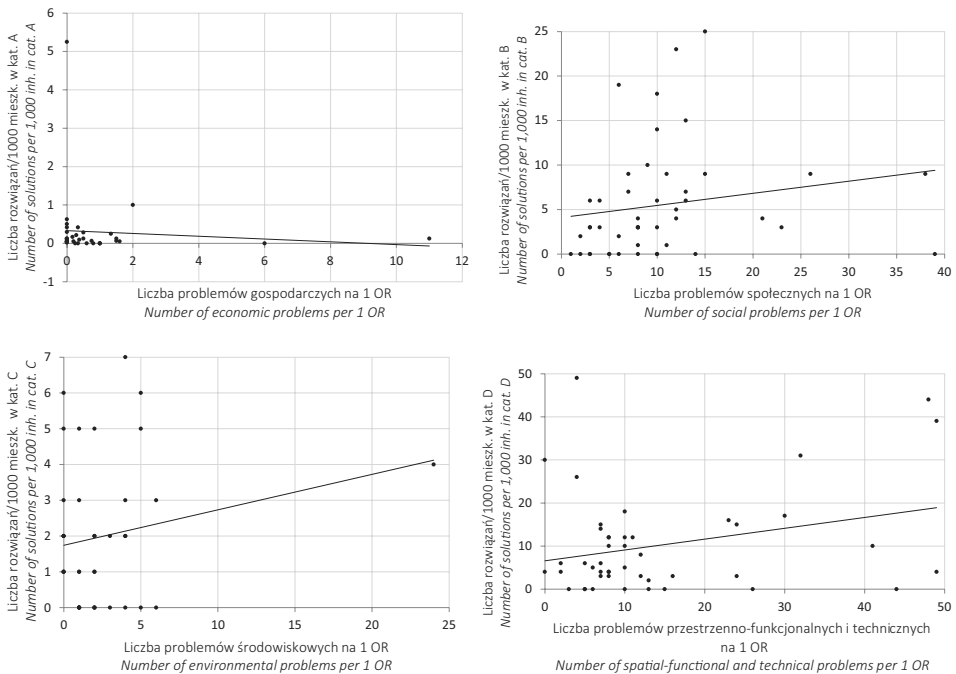
przez mieszkańców (tabela 4). Wyniki nie wykazały zależności w analizowanym obszarze. W przypadku problemów gospodarczych i ich rozwiązań wskaźnik korelacji jest nieznacznie ujemny. W przypadku pozostałych wskaźników wyniki oscylowały w granicach 0,18–0,28. Można wnioskować, że problemy lokalne nie implikują działań dążących do ich naprawy, ponieważ ukierunkowanie rozwoju jest inne niż rzeczywiste potrzeby.

Analiza rozkładu danych potwierdza osiągnięte wyniki (ryc. 9). Najwyższą korelację przedstawia wykres dotyczący problemów przestrzenno-funkcjonalnych. W pozostałych przypadkach rozkład danych nie wskazuje na korelację przyjętych zmiennych.

Tabela 4. Analiza korelacji pomiędzy liczbą zdiagnozowanych problemów a liczbą propozycji ich rozwiązania

Problemy zidentyfikowane przez mieszkańców	Rozwiązania wskazane przez mieszkańców			
	A	B	C	D
Gospodarcze	-0,08			
Społeczne		0,18		
Środowiskowe			0,19	
Przestrzenno-funkcjonalne i techniczne				0,28

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 9. Rozkład współczynników: problemów gospodarczych, społecznych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych oraz liczby rozwiązań (według kategorii A, B, C i D)

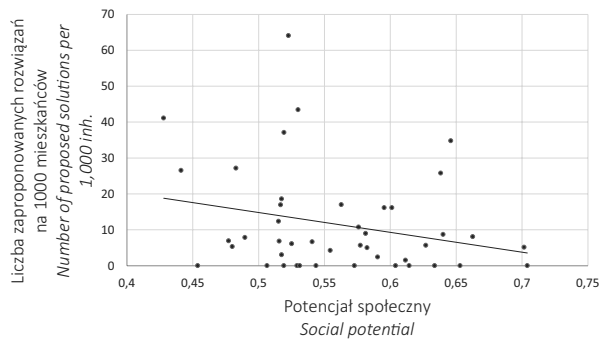
Źródło: opracowanie własne.

Factors' distribution: economic, social, environmental, spatial-functional and technical problems and solutions' categories (A, B, C and D)

Source: own elaboration.

Ostatnia część analizy skupiała się na odnalezieniu zależności pomiędzy stopniem zaangażowania społeczeństwa w proces tworzenia programów rewitalizacji a potencjałem społecznym. Wyniki analizy wskazują na ujemną zależność (ryc. 10). Współczynnik korelacji pomiędzy liczbą zaproponowanych rozwiązań na 1000 mieszkańców OR a wskaźnikiem potencjału społecznego wynosi $-0,26$, co oznacza, że wraz ze wzrostem potencjału społecznego wskaźnik partycypacji maleje. Niski potencjał społeczny może zatem motywować społeczność lokalną do działań polepszających sytuację gminy w aspekcie społecznym i wzmagać aktywność społeczną. Wpływ na zachowania ludności może mieć nawarstwienie się kilku czynników, na przykład: niski poziom przedsiębiorczości społeczeństwa, niski poziom kompetencji zawodowych, zła sytuacja materialna, starzenie się społeczeństwa związane z migracją młodych ludzi do miast lub uzależnienie od pomocy społecznej. Wysoki poziom potencjału społecznego nie oznacza, że ludność łatwiej i chętniej rozwiązuje problemy, które występują na zamieszkiwanym przez nią terytorium.

Ryc. 10. Rozkład liczby zaproponowanych rozwiązań na 1000 mieszkańców OR i potencjału społecznego.

Źródło: opracowanie własne.

Distribution of number of proposed solutions per 1000 inhabitants of revitalization area and social potential.

Source: own elaboration.

Identyfikacja i rozwiązanie problemów społecznych jest priorytetowym celem programów rewitalizacji. Analiza korelacji wykazała, że wysoki poziom degradacji sfery społecznej wpływa na większe zaangażowanie społeczeństwa w rozwój lokalny (reprezentowane zaangażowaniem w proces rewitalizacji). Z kolei analiza korelacji pomiędzy zaproponowanymi rozwiązaniami a zidentyfikowanymi problemami (tabela 4) sygnalizuje, że społeczności skupiają się na potrzebach infrastrukturalnych. Może to oznaczać, że barierą rozwojową jest brak odpowiedniej infrastruktury na danym obszarze, co z kolei może implikować pogłębianie się problemów społecznych.

Podsumowanie i wnioski

Analizowane dane dotyczące zidentyfikowanych problemów lokalnych oraz propozycji ich rozwiązań nie są skorelowane. Społeczności lokalne na badanym obszarze wskazują na ogół cele rewitalizacyjne niezależnie od zidentyfikowanych problemów, związane głów-

nie z potrzebą rozwoju infrastruktury technicznej i poprawy stanu technicznego budynków i innych obiektów użyteczności publicznej. Często wskazywano również na problem słabej dostępności transportowej związanej ze złym stanem infrastruktury drogowej, jak też brakiem połączeń komunikacji publicznej, co jest poniekąd konsekwencją peryferyjnego położenia.

Druga część badania dotyczyła analizy korelacji pomiędzy poziomem potencjału społecznego a liczbą rozwiązań zaproponowanych przez mieszkańców. Wykazano zależność ujemną, co oznacza, iż niski poziom potencjału społecznego wiąże się większym zaangażowaniem społeczności lokalnych w planowaniu strategicznym, co przeczy postawionej hipotezie. Wysoki stopień degradacji obszaru motywuje ludność do działania na rzecz poprawy tego stanu, jednakże z uwagi na niski potencjał społeczny mieszkańcy nie do końca wiedzą, w którym kierunku powinny zachodzić zmiany.

Bibliografia

Bank Danych Lokalnych, 2016, www.stat.gov.pl/BDL (12.07.2018).

Bański J., 1999a, *Teoria i kierunki badań obszarów problemowych w Polsce*, *Przegląd Geograficzny*, 71, 4, s. 401–416.

Bański J., 1999b, *Obszary problemowe w rolnictwie Polski*, *Prace Geograficzne*, 172, Warszawa.

Bański J., 2002, *Typy ludnościowych obszarów problemowych*, [w:] J. Bański, E. Rydz. (red.), *Społeczne problemy wsi*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 2, Warszawa, s. 41–52.

Bański J., 2004, *Obszary problemowe w Polsce*, [w:] T. Markowski (red.), *Przestrzeń w zarządzaniu rozwojem regionalnym i lokalnym*, *Biuletyn KPZK PAN*, 211, s. 9–32.

Belniak S., 2009, *Rewitalizacja nieruchomości w procesie odnowy miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.

Białobrzeska K., Głuszak B., Kurkowski C., Maciejewska M., 2016, *Aktywizacja mieszkańców wsi na rzecz podejmowania inicjatywy służących włączeniu społecznemu, w szczególności osób starszych – edukatorzy Silver Sharing* (raport), Stowarzyszenie ESWIP, Olsztyn.

Campagna M., Massa P., Floris R., 2016, *The Role of Social Media Geographic Information (SMGI) in Geodesign*, *Journal of Digital Landscape Architecture*, 1, s. 161–168.

Flaxman M., 2010, *Geodesign: Fundamental Principles and Routes Forward*, Talk at GeoDesign Summit 2010, <http://www.geodesignsummit.com/videos/day-one.html> (12.07.2018).

Goodchild M.F., 2010, *Towards Geodesign: Repurposing Cartography and GIS?*, *Cartographic Perspectives*, 66, s. 7–22.

Górczyńska M., 2013, *Wskaźniki zagospodarowania i ładu przestrzennego w miastach i na obszarach silnie zurbanizowanych*, [w:] P. Śleszyński (red.), *Wskaźniki zagospodarowania i ładu przestrzennego w gminach*, *Biuletyn KPZK PAN*, 252, s. 87–109.

Idziak W., 2003, *Aktywizacja społeczności wiejskich jako proces uczenia się*, *Zarządzanie rozwojem lokalnym*, PWSZ, Sulejów.

Jastrzębska W., Lechwar M., 2009, *Instytucjonalne uwarunkowania rozwoju lokalnego – wybrane aspekty*, *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 15, Rzeszów, s. 177–187.

Kaleta A., 2007, *Odnowa wsi z perspektywy historycznej*, [w:] M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, *Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa*, IRWiR PAN, Warszawa, s. 77–86.

- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, 2011, Załącznik do uchwały nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Monitor Polski, poz. 252.
- Kukliński A.**, 1983, *Diagnoza stanu gospodarki przestrzennej Polski. Wstępne wyniki badań*, Biuletyn KPZK PAN, 123, Warszawa.
- Lorens P.**, 2010, *Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja*, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
- Luc M., Trzepacz P., Kaim D.**, 2016, *Geodesign a gospodarka przestrzenna*, [w:] J. Kozak, A. Michno, A. Szablowska-Midor, P. Trzepacz, K. Wasak (red.), *Nowe koncepcje studiów w zakresie geografii i gospodarki przestrzennej*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, s. 85–103.
- Mazurek J.**, 2010, *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce: przegląd koncepcji teoretycznych*, Zeszyty Naukowe, Politechnika Koszalińska, 14, s. 61–81.
- Miller W.**, 2012, *Introducing Geodesign: The Concept Director Of Geodesign Services*, Esri Press, Redlands, s. 1–36.
- Noworól A.**, 2007, *Planowanie rozwoju terytorialnego w skali regionalnej i lokalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Pawlewicz K., Pawlewicz A.**, 2010, *Rola partycypacji społecznej na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 83, SGGW, Warszawa, s. 71–80.
- Pluta W.**, 1977, *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach ekonomicznych*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Psyk-Piotrowska E.**, 2011, *Aktywizacja i rozwój lokalny jako program i metoda działania na rzecz zmian*, *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Sociologica*, 87, s. 149–169.
- Sekuła A.**, 2005, *Bariery rozwoju lokalnego. Samorząd terytorialny w zintegrowanej Europie*, *Zeszyty Naukowe*, 401, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, s. 587–600.
- Serafin P.**, 2001, *Identyfikacja podstawowych pojęć rozwoju regionalnego i lokalnego*, *Zeszyty Naukowe*, 568, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków, s. 85–90.
- Steinitz C.**, 2012, *A Framework for Geodesign: Changing Geography by Design*, Esri, Redlands.
- Strzelecka E.**, 2011, *Rewitalizacja miast w kontekście zrównoważonego rozwoju*, *Budownictwo i Inżynieria Środowiska*, 2, Politechnika Białostocka, Białystok.
- Śleszyński P.**, 2010, *Struktura przestrzeni i delimitacja obszarów społecznych w Warszawie. Dane NSP 2002*, *Polityka społeczna*, 37, 1, s. 14–18.
- Śleszyński P.**, 2014, *Dostępność czasowa i jej zastosowania*, *Przegląd Geograficzny*, 86, 2, s. 171–215
- Śleszyński P., Bański J., Degórski M., Komornicki T.**, 2017, *Delimitacja Obszarów Strategicznej Interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych*, *Prace Geograficzne*, 260, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
- Thlon M.** (red.), 2015, *Budowa kapitału społecznego do wykorzystania w procesie zarządzania rozwojem kierowanym przez lokalną społeczność*, Warszawa.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji*, Dz.U. 2015 poz. 1777.
- Warren-Kretschmar B., Von Haaren Ch., Hachmann R., Albert Ch.**, 2012, *The Potential of GeoDesign for Linking Landscape Planning and Design*, [w:] E. Buhmann, S.U. Ervin, M. Pietsch (red.), *Digital Landscape Architecture 2012*, Wichmann Verlag, VDE Verlag GmbH, Offenbach, Berlin, s. 168–179.
- Węclawowicz G., Bański J., Degórski M., Komornicki T., Korcelli P., Śleszyński P.**, 2006, *Przestrzenne zagospodarowanie Polski na początku XXI wieku*, *Monografie*, 6, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.

- Wojewódzka-Wiewiórska A.**, 2015, *Identyfikacja wiejskich obszarów problemowych i barier ich rozwoju na przykładzie województwa mazowieckiego*, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, 102, 1, s. 123–132.
- White S.**, 2011, *Depoliticizing development: the uses and abuses of participation*, [w:] A. Cornwall (red.), *The Participation Reader*, Zed Books, London, s. 57–69.
- Woźniak M.**, 2015, *Ład przestrzenny jako paradygmat zrównoważonego gospodarowania przestrzenią (Spatial order as a paradigm of sustainablespace)*, Białostockie Studia Prawnicze, 18, s. 169.
- Zasady realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego 2014–2020*, Szczecin, 2017.
- Zaniewska H., Thiel M., Urbańska W., Barek R.**, 2010, *Mieszkaniowe obszary problemowe w miastach i na terenach popegeerowskich. Raport z badań*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.

Summary

The importance of society in shaping spatial order is increasingly emphasized in research as well as in the creation of local politics. Social potential and its importance in development is the subject of research of both sociologists and geographers. The article addresses issues related to the relationship between the level of social potential and the degree of involvement of local communities in development. An analysis of ventures indicated by local communities to solve the diagnosed problems was also conducted. Data was used for municipalities indicated as problem areas and qualified for the so-called Special Inclusion Zone of Zachodniopomorskie Voivodeship from revitalization programs. The analysis also used statistical data from the Central Statistical Office to calculate the synthetic indicator of social potential. The results show that in areas with low social potential, residents show more revitalization initiatives, but are limited to infrastructural needs.